

forradalmat, mely elválaszthatatlan az elsőtől. Így válik a bitolai rész az újjászülető macedón nép himnuszává, és egészen természetesnek érezzük, hogy Lőrinc Péter, aki így közvetlen közletről láthatta, érezhet-e ezt a mélyreható társadalmi átalakulást, valamiképpen — mint vallja — második hazájának érzi Makedóniát, s erről már tanúságot is tett egy régebbi, külön füzetével, a *Nemzet születik* című makedóniai riportkönyvvel.

Égészen természetes, hogy a mű szintézisét megteremtő író nem is csupán az események előtérbe állításával igyekszik képet adni a tárgyalta korszakról, hanem sokkal mélyebbre nyúl: emberi jellemeket is ad. Valóságos emberek valóságos

jellemét, s ezeket nem is egyszerű írói szentenciával mondja ki, hanem irodalmi alkotásaikból boncolgatja ki vigyázó, tárgyilagos kézzel, csakúgy, mint önmaga esetében, miközben nem retten vissza az önbírálat eszközeitől sem. Mindez még hitelesebb teszi a könyv gerincét képező önéletrajzi elemeket is, nem is beszélve a tágabb társadalmi köről, környezetről, s éppen ez a hitelesség a magyarázata annak, hogy az olvasó azzal a kívánsággal köszönti a *Pirkaddás* megjelenését, hogy szeretné a további folytatást is kézbe kapni. Hiszen például a hadifogság esztendeiről és a későbbi időkről is van még igen sok fontos mondani valója az írónak. Erre már az eddigiekben, a régebbi kötetekben is nem egyszer találtunk célzást.

KOLOZSI Tibor

A KÖZELMŰLT AGRÁRPOLITIKAI TÖREKVÉSEI

LŐRINC PÉTER: *Harcban a földért. A magyar fasizmus jugoszláviai földbirtokpolitikája (1941—1944).*

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.

A nyolcvanéves Lőrinc Péter könyvét tartja kezében a olvasó ez alkalommal, mely újabb mérföldkő egy eddig még kevésbé feltárt területen. Az agrárpolitikai törekvések egy fejezetének feltérképezésére vállalkozott a szerző, a Bácskában — s részben a Baranyában és a Muraközben — dívott földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmakról majdan kialakítandó összképünkhöz járulva hozzá ezzel a jelentős könyvvel, mely a magyar fasizmus jugoszláviai „engedelményes, lefegyverző agrárpolitikájával foglalkozik.

A szerző elsősorban a Vajdasági Történelmi Levéltárban őrzött Földművelésügyi Minisztérium Birtokpolitikai Kirendeltsége levéltárának ezzel a kérdéssel foglalkozó anyagát (1941—1944) dolgozta fel, valamint a korabeli törvénygyűjteményekre, rendeletekre, agrártörvényekre támaszkodott. Az újvidéki Párttör-

téneti Levéltár, a bácskai városi levéltárak és a budapesti Hadtörténelmi Intézet vonatkozó dokumentumait is felhasználta Lőrinc Péter, míg az Országos Levéltárban „nem volt lehetőség a kutatásra”. (8.) Az *Előszó* leszögezi, hogy e miatt „a tanulmány kétségtelenül hiányos, és már ezért is csupán a kérdés megvilágításához járuló adaléknak tekinthető” (8.), viszont a könyv tartalmának ismeretében nyugodtan állíthatjuk, hogy a jelzett hiányosságok ellenére is Lőrinc Péter munkája nagyon értékes alkotás az agrárkérdés és agrármozgalmak vajdasági (bácskai) történetének megvilágítása szempontjából.

A kötet első nagy fejezete a dualista Osztrák—Magyar Monarchia és a két világháború közötti Jugoszlávia agrárpolitikájával foglalkozik, valamint a JKP földreformra vonatkozó programjait tárgyalja. A tanulmánynak már ebben a részé-

ben a szerző több ízben hangsúlyozza a nemzetiségi és agrárkérdés szoros kapcsolatát a Vajdaságban, hiszen a kettő egymás függvényeként jelentkezett nálunk (magyar telepítések 1918 előtt, dobrovoljacok a két háború között, székelyek, vitézek telepítése 1941 és 1944 között).

A *magyar agrártörvényhozás 1920—1944 között* című fejezet a magyar fasiszta hatalom agrárpolitikájával kapcsolatos főbb rendeleteket tárgyalja, megállapítva róluk, hogy azok felemás intézkedések melegágyaivá lettek, a szegényparasztok és a nagybirtokosok között még inkább elmélyítették, elmérgesítették a földért való évszázados küzdelmeket. Ezek a rendelkezések nem tették lehetővé a földreformot, csak az ország agrárstruktúrájának megváltoztatását irányozták elő. Legfőbb céljuk az volt, „hogy demokratizálják(k) a szegényparasztokat és megnyerjék(k) őket a háború és az ellenforradalom céljának”. (49.)

Lőrinc Péter könyvének további öt fejezete az alcímben jelzett kérdéssel foglalkozik, mégpedig elsősorban a vajdasági levéltárak ezzel kapcsolatos forrásanyagának kimerítő felhasználása révén. Ezekkel a fejezetekkel kapcsolatban három mozzanatra szeretnénk felhívni a figyelmet. A szerző kimutatta, hogy:

1.) A megszállók felemás agrárpolitikája újfent nem elégítette ki még a földnélküli helybeli magyar földművesek igényeit sem, amennyiben előnyben részesítette a betelepített székelyeket, vitézeket. A volt Osztrák—Magyar Monarchia magyar földbirtokosai visszakapták egykori földjeiket, míg a szerb burzsoázia nagy része továbbra is rendelkezett birtokaival, esetleg növelhette azokat (lásd a nagybirtokos-nagytőkés Dundjerskit).

2.) Az egykori dobrovoljac és zsidó birtokok elkobzása révén létrejött földalap megszerzéséért már 1941-ben elkezdődött az ádáz küzdelem „az állam (pld. erdőigazgatóság), a nagybirtok, az egyház és a gyárosok-bankárok között egyrészlől s a falusi birtokosok, törpebirtokosok és földnélküliek között másrészlől”. (220.) Az uralkodó osztály ez alkalommal is győzedelmeskedett. Mi-

után a haditermelés a nagybirtokrendszer fenntartását kívánta meg, így a földalapnak mindössze 25%-át árusították ki, ez pedig ellenkezett az egyéni birtokosok, a zárt székely és vitézi telepek lakóinak érdekeivel. Ennek következtében idővel az egyéni és az állami érdekek között áthidalhatatlan úr keletkezett. Az agrárszegénység ez alkalommal sem juthatott másképpen földhöz, csak ha megvásárolta azt, de a legkiváltságosabb vitézi réteg sem válhatott a megvásárolt föld teljes jogú tulajdonosává, hiszen a vásárolt földet nem idegeníthette el, nem költözhetett el, a szabad gazdálkodásban a gazdasági felügyelő korlátozta, utódjai nem örökölhették a megvásárolt birtokot, mert az visszaszármazott a Vitézi Székre.

3.) A megszállók felemás agrárpolitikájával szemben a JKP által meghirdetett helyes nemzeti és agrárpolitika lehetővé tette, hogy a falusi agrárproletariátus (legyen az helybeli magyar, szerb stb.) az ellenállási mozgalom harcosává váljék. Ezt a folyamatot is híven bemutatja a szerző a felhasznált nagy mennyiségű forrásanyag révén.

A *Zárószó* a fasiszmos agrár- és nemzetiségi politikáját elemezve felhívta a figyelmet az 1890—1918, az 1918—1941 és az 1941—1944-es időszakok hasonlóságára, ugyanakkor kimutatta a „különbség”-eket és a „fokozatosság”-ot is, az új minőség jelentkezését. Agrárreform helyett a JKP irányítása alatt az általános agrárforradalom kibontakozását követhetjük nyomon, amely végül is „az antifasiszta-demokrata s hamarosan a nemzeti felszabadító harc szektorává, részévé vált”. (219.)

Lőrinc Péter tanulmányát a *Rövidítések jegyzéke*, valamint a *Helynevek mutatója* egészíti ki. A jegyzetanyag gazdagsága is e mű alaposságára utal.

A témérdek eddig ismeretlen, hiteles forrásanyag feldolgozása révén a szerzőnek, véleményünk szerint, sikerült egy adatokban gazdag előzetes hipotézist felállítania a bácskai s részben a baranyai és muraközi földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmak, valamint a megszállók agrárpolitikájának történetét illetően.